

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**SLIČNOSTI I RAZLIKE U OSOBINAMA LIČNOSTI
MLADIH PROTESTANATA I KATOLIKA**

Diplomski rad

Ivona Vratarić Skobe

Mentor: dr. sc. Tena Vukasović Hlupić

Zagreb, 2016.

SADRŽAJ

UVOD	1
<i>Ličnost i modeli ličnosti</i>	1
<i>Religioznost i vjerske denominacije</i>	3
<i>Povezanost ličnosti i religioznosti</i>	6
CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE	10
METODOLOGIJA	11
<i>Sudionici</i>	11
<i>Mjerni instrumenti</i>	12
<i>Postupak</i>	15
REZULTATI	15
<i>Preliminarne analize</i>	15
<i>Sličnosti i razlike u osobinama ličnosti protestanata i katolika</i>	17
<i>Sličnosti i razlike u religioznoj orijentaciji i općoj religioznosti protestanata i katolika</i>	18
<i>Korelacijski odnosi ličnosti i religioznosti</i>	19
RASPRAVA	22
<i>Osobine ličnosti i vjerske denominacije</i>	22
<i>Religiozna orijentacija i vjerske denominacije</i>	24
<i>Interkorelacije ličnosti i religioznosti</i>	26
<i>Nedostatci ovog istraživanja i smjernice za buduća istraživanja</i>	27
ZAKLJUČAK	28
LITERATURA	29
PRILOZI	34
<i>Prilog A</i>	34
<i>Prilog B</i>	35
<i>Prilog C</i>	36

Sličnosti i razlike u osobinama ličnosti mladih protestanata i katolika

Similarities and differences in personality traits of young protestants and catholics

SAŽETAK

Istraživanja povezanosti ličnosti i religioznosti nisu tako česta, pogotovo istraživanja razlika u osobinama ličnosti između konkretnih vjerskih denominacija, ali je zanimanje za ovo područje poraslo unazad proteklih pola stoljeća. Za osobine ugodnosti i savjesnosti istraživanja konzistentno pokazuju pozitivnu povezanost s religioznošću, dok su za osobine ekstraverzije, neuroticizma i otvorenosti prema iskustvu nalazi manje konzistentni. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati sličnosti i razlike u osobinama ličnosti Pet-faktorskog modela između mladih protestanata i katolika u Republici Hrvatskoj. Istraživanje je provedeno na uzorku od 61 mladog katolika i 59 mladih protestanata (18-30 godina) na području grada Zagreba. Podaci su prikupljeni metodom papir-olovka, a sudionici su ispunjavali nekoliko upitnika (BFI, Kratka ljestvica religioznosti, Upitnik ekstrinzične/intrinzične religiozne orijentacije, Upitnik s općim podatcima). Rezultati su pokazali da statistički značajna razlika u osobinama ličnosti između katolika i protestanata postoji samo na dimenziji savjesnosti, u smjeru viših rezultata kod protestanata. Na Kratkoj ljestvici religioznosti te na skalama intrinzične i ekstrinzične religiozne orijentacije ne postoje statistički značajne razlike između te dvije skupine. Statistički značajna negativna povezanost postoji između intrinzične religiozne orijentacije i neuroticizma te ekstrinzične i intrinzične religiozne orijentacije, dok ekstrinzična religiozna orijentacija i neuroticizam nisu statistički značajno povezani.

Ključne riječi: ličnost, Pet-faktorski model, protestanti, katolici, religiozna orijentacija.

ABSTRACT

Research on personality and religiousness covariations are not that common, especially those that investigate differences between specific religious groups. However, interest in this topic has increased during the last half - century. For traits such as agreeableness and conscientiousness research consistently show positive correlation to religiousness, but for extraversion, neuroticism and openness to experience, results are less consistent. The aim of this study was to investigate similarities and differences in Five Factor Model personality traits between young protestants and catholics in the Republic of Croatia. Research was conducted on a sample of 61 young catholics and 59 young protestants (age 18-30) in Zagreb. Data were collected by paper-pencil method and participants completed a few different questionnaires (BFI, Short religiosity scale, Intrinsic/extrinsic religiosity scale, General data questionnaire). Results showed that there is statistically significant difference in personality traits between catholics and protestants only on dimension of conscientiousness, in the direction of higher results by protestants. On Short religiosity scale and Intrinsic/extrinsic religiosity scale, there are no statistically significant differences between two groups. There is a statistically significant negative correlation between intrinsic religious orientation and neuroticism and extrinsic and intrinsic religious orientation, but no significant correlation between extrinsic religious orientation and neuroticism.

Key words: personality, Five Factor Model, protestants, catholics, religious orientation.

UVOD

Ličnost i modeli ličnosti

Ličnost je jedno od temeljnih područja kojima se bavi psihologija. Tijekom godina, brojni su se teoretičari bavili pitanjem njezinoga definiranja. Neki su, zbog velike kompleksnosti pojma, od toga odustali, dok su se drugi trudili ipak dati neku definiciju koja bi obuhvatila najvažnije karakteristike ličnosti. Larsen i Buss (2008; str. 4), u jednom od temeljnih udžbenika iz područja psihologije ličnosti navode sljedeću definiciju tog konstrukta: „Ličnost je skup psihičkih crta i mehanizama unutar pojedinca koji su organizirani i relativno trajni, te utječu na interakcije i adaptacije pojedinca na intrapsihičku, fizičku i socijalnu okolinu.“

Kako bismo tu definiciju malo detaljnije opisali i objasnili, osvrnut ćemo se na konkretnije značenje određenih pojmova koje unutar nje srećemo. Crte ličnosti zapravo opisuju prosječne tendencije, odnosno sklonosti neke osobe k određenim mislima, stavovima i radnjama. Psihički mehanizmi su određeni procesi koji se odvijaju u ličnosti jer ličnost nije statična. Međutim, iako smo ličnost upravo definirali kao nešto dinamično, psihičke su osobine ipak relativno trajne i konzistentne, osobito kada govorimo o odrasloj dobi. One se nalaze u pojedincu i on ih sa sobom nosi u svim životnim situacijama i razdobljima. Ličnost ima priličan utjecaj na naš život jer ona, kako smo već i rekli, u velikoj mjeri definira naše ponašanje, ciljeve, težnje, stavove prema sebi i drugima te odnose s drugim ljudima. Ništa manji nije ni utjecaj ličnosti na našu okolinu koji ide čak dotle da prefeririranu okolinu, fizičku i socijalnu, prilagođavamo našim osobinama ličnosti.

Da je ličnost prilično složen fenomen, dokaze nalazimo i u mnoštvu različitih teoretskih pristupa koji su se bavili njezinim proučavanjem, pa samim time i mjerenjem. Jedan od trenutno dominantnih je osobinski pristup prema kojem se ljudi razlikuju po osobinama, tj. crtama ličnosti koje utječu na ponašanje pojedinca u različitim situacijama. Teoretičari osobinskoga pristupa smatraju da se različite, a opet dovoljno međusobno slične osobine grupiraju u dimenzije, odnosno faktore. Osobinski pristup faktore smatra osnovnom strukturom ličnosti (Pervin, Cervone i John, 2008).

Pet-faktorski model ličnosti kojeg su razvili Costa i McCrae (1985) jedan je od najpoznatijih i možda najraširenijih modela ličnosti unutar ovog pristupa. Oni su osobine ličnosti grupirali u pet faktora: ekstraverzija, ugodnost, savjesnost, neuroticizam i otvorenost prema iskustvu.

Jedno od ključnih obilježja *ekstraverzije* je socijalna pažnja (Ashton, Lee i Paunonen, 2002). Ekstraverti su pričljivi, uživaju u socijalnim interakcijama, te često imaju važan utjecaj u socijalnoj okolini. Na suprotnom kraju ove dimenzije nalaze se introverti koji su najčešće sramežljivi i rezervirani te više uživaju u samostalnim nego društvenim aktivnostima.

Ugodnost je dimenzija koja obuhvaća prosocijalna ponašanja, mirne načine rješavanja sukoba, povjerljivost, dobroćudnost i nježnost. Osobe koje su nisko na ugodnosti često ulaze u sukobe, agresivne su, tvrdoglave i ljubomorne.

Savjesne su osobe marljive i usmjerene prema cilju, organizirane i pedantne. Osobe s niskim rezultatima na savjesnosti su nepouzidane, površne i nepromišljene.

Neuroticizam je jedan od najboljih pokazatelja kako se osobe nose sa stresom. Oni koji su visoko na ovoj dimenziji anksiozni su, lako se uzbuđuju i teško se nose s pritiscima. S druge strane nalaze se osobe koje su emocionalno stabilne i koje ne posustaju pred problemima s kojima se suočavaju. Oni su smireni, stabilni i uravnoteženi.

Zadnju dimenziju, Costa i McCrae (1985) nazvali su *otvorenost prema iskustvu*. Ona obuhvaća maštovitost, kreativnost, preferenciju novih iskustava. Osobe nisko na ovoj dimenziji su jednostavne, nemaštovite, krute i smanjenih interesa za nove stvari.

Brojna su istraživanja potvrdila postojanje ovih pet faktora na uzorcima sudionika iz različitih dijelova svijeta i u različitim vremenskim razdobljima te tako dokazala međukulturalnu upotrebljivost i stabilnost ovog modela u ispitivanju ličnosti (Larsen i Buss, 2008).

Uz Pet-faktorski model ličnosti, u osobinski pristup ubrajamo i Eysenckov (1951) hijerarhijski model ličnosti. Temelj za svoj model Eysenck pronalazi u neuropsihologiji te smatra da postoje određene osobine koje su visoko heritabilne, tj. koje imaju svoje psihofiziološko utemeljenje. Tim njegovim kriterijima odgovaraju tri glavne osobine ličnosti: ekstraverzija, neuroticizam i psihoticizam (Larsen i Buss,

2008). Ekstraverziju i neuroticizam Eysenck (1951) opisuje uglavnom jednakim pojmovima kao što su opisane i istoimene dimenzije u Pet-faktorskom modelu. Razlog tomu je taj što su Costa i McCrae zapravo te dimenzije i preuzeli od Eysencka (McCrae i Costa, 1985). Treću dimenziju, psihoticizam, opisuje pojmovima poput agresivnosti, impulzivnosti, egocentrizma, hladnoće i bezosjećajnosti (Eysenck i Eysenck, 1985). Dimenzija psihoticizma iz ovog modela pokazuje umjereno visoke korelacije s dimenzijama ugodnosti i savjesnosti iz Pet-faktorskog modela. Osobe koje postižu visoke rezultate na dimenziji psihoticizma, najvjerojatnije će postići niske rezultate na dimenzijama savjesnosti i ugodnosti (Pervin i sur., 2008). Eysenckov model također odlikuje replikabilnost i stabilnost unutar različitih kultura (Barret i Eysenck, 1984).

Zbog navedenih sličnosti između ova dva modela ličnosti, smatra se opravdanim raditi poveznice između različitih istraživanja ličnosti koja su koristila neki od ova dva modela.

Religioznost i vjerske denominacije

Anić (2003; str. 1326) definira religiju kao „sustav vjerovanja u kojem je središnje mjesto nadnaravno biće, duh ili svemoćna sila, u monoteističkim religijama Bog, u mnogobožaćkim više raznih božanstava ili nadnaravnih sila. Religije su obično povezane i s vlastitim moralnim kodeksom.“ Sličnu definiciju nalazimo i u udžbenicima iz područja psihologije religioznosti, gdje je religija definirana kao „sustav shvaćanja, vjerovanja, ponašanja, obreda i ceremonija, pomoću kojih pojedinci ili zajednica stavljaju sebe u odnos s Bogom ili s nadnaravnim svijetom i često u odnos jedni s drugima, te od kojega (sustava) religiozna osoba dobiva niz vrednota prema kojima se ravna i prosuđuje naravni svijet“ (English i English, 1976; prema Ćorić, 1998; str.17). Ove definicije jasno ukazuju na to da religija uvelike određuje čovjekova ponašanja, kroz sustav vrijednosti na kojeg ona utječe, kao i njegove odnose s drugim ljudima.

Unutar psihologije religioznosti, koja se bavi upravo definiranim fenomenom ljudskog religioznog iskustva, velik se naglasak stavlja na utjecaj religije u zadovoljavanju određenih psiholoških potreba pojedinca. Istraživanja su pokazala da religioznost najčešće ima pozitivnu funkciju za pojedinca (Krim, 1990). No, kako i prethodne definicije pokazuju, religija nema samo izolirani utjecaj na pojedinca nego

utječe i na odnose među ljudima. Ponekad se ovi pozitivni učinci religioznosti mogu u takvim situacijama izgubiti ili čak postati pogubni za tijek odnosa.

Istraživanje koje je šezdesetih godina prošlog stoljeća proveo Allport (1966), ponovilo je i neke ranije nalaze o pozitivnoj korelaciji religioznosti i etničkih predrasuda. Navedeni su rezultati bili pomalo začuđujući s obzirom da sve religije naučavaju o jednakosti i bratstvu što su posebno istaknuli određeni borci za ta prava koji su također bili religiozni (npr. Majka Tereza i Martin Luther King).

U pokušaju rješavanja navedenog paradoksa, Allport (1966) je postavio hipotezu da religioznost obuhvaća dvije različite, oprečne orijentacije. Jednu je nazvao ekstrinzičnom religioznom orijentacijom i definirao ju je kao sredstvo zadovoljenja drugih, a ne religioznih potreba, kao što su socijalni status i sigurnost. Za osobe takve religiozne orijentacije religija služi za osobnu korist i ostvarivanje vlastitih interesa, a ne da bi se poštovali neki njezini zakoni i duh na koji se ona poziva (Ćorić, 1997; Fulgosi, 1987). Nasuprot ekstrinzičnoj stoji intrinzična religiozna orijentacija, koju bismo čak mogli nazvati religioznošću u pravom smislu. Temeljna vrijednost intrinzično religiozno orijentiranih osoba nalazi se u samoj vjeri, a životne odluke utemeljene su na vjerskim zakonima i glavnim vjerovanjima karakterističnim za vjersku zajednicu kojoj osoba pripada (Kahoe, 1985).

Istraživanje koje je Allport (1966) proveo potvrdilo je pozitivnu korelaciju ekstrinzične religiozne orijentacije i etničkih predrasuda što dovodi do zaključka da veća vjerojatnost za etničke predrasude postoji kod ljudi koji su više ekstrinzično religiozno orijentirani. Za intrinzično religiozno orijentirane osobe utvrđene su negativne korelacije s etničkim predrasudama.

Jedna od najraširenijih svjetskih religija je kršćanstvo. Unutar kršćanstva postoji mnoštvo različitih vjerskih denominacija¹, a dvije velike te istovremeno možda najoprečnije kršćanske grupacije čine katolici i protestanti.

Pojam *katolicizam* označava religiozno tijelo koje priznaje Papu kao poglavara cijele crkve. Papa se nalazi na čelu hijerarhije biskupa i svećenika te vjerovanje u njegovu nepogrešivost po pitanju definiranja vjere i morala čini najveću razliku

---

¹Denominacija (eng. *denomination*) - vjerska zajednica, ujedinjena pod jednim imenom, s organiziranom administrativnom i pravnom hijerarhijom (Editors of the American Heritage Dictionaries, 2011).

Katoličke i ostalih kršćanskih crkava. Papa nad Crkvom ima neposrednu, vrhovnu, potpunu i opću dušobrižničku vlast. Uz Bibliju, kao prvi izvor i temelj katoličke vjere, jednako se važnom smatra i katolička tradicija.

S druge strane nalazimo *protestantizam* koji ne prihvaća autoritet Pape, naglašava autoritet Biblije i važnost opravdanja kroz milost. Protestantizam se javlja u 16. stoljeću kao pokret reformacije. Osoba koja je bila presudna za cijeli pokret bio je Martin Luther koji je reformaciju započeo 1517. godine dobro poznatim zakucavanjem 95 teza na vrata crkve u Wittenbergu, u kojima je iznio sve što zamjera tadašnjoj Crkvi. Prema Lutheru i drugim reformatorima, Biblija se smatra jedinim autoritetom za pitanja vjere, dok se crkva ne smatra vidljivom nego duhovnom zajednicom s Kristom kao poglavarom te krštenjem i evanđeljem kao njezinim vidljivim znacima. Protestantizam se kasnije razgranao na, prema vjerskom naučavanju, više ili manje slične vjerske zajednice.

Baptističke crkve pripadaju crkvama koje su neposredno vezane uz tradicionalni protestantizam. U Hrvatskoj se baptizam pojavljuje u drugoj polovini 19. stoljeća. Baptisti razumijevaju pojam crkve na dva načina. Jedno značenje je da je crkva zajednica svih vjernika koji vjeruju u spasenje po Isusu Kristu i čine je vjernici u različitim zajednicama, dok je drugo značenje crkve kao mjesne zajednice, odnosno osnovne organizacijske strukture baptističkih vjernika u određenom mjestu i njegovom okruženju.

Pentekostne su se denominacije razvile unutar evanđeoskog pokreta. Temelj pentekostalizma podudara se s protestantskim učenjima općenito, odnosno za kršćanski život i spasenje najvažnije su Božja Riječ, osobna vjera i milost Božja. Međutim, kod pentekostalaca su vrlo važna i osobna otkrivenja i nadnaravne vizije.

Evanđeoska pentekostna crkva u Republici Hrvatskoj je savez pentekostnih crkava u koji ulaze lokalne zajednice, misijske postaje te crkvene ustanove i institucije.

Posljednja protestantska zajednica koja će biti zastupljena u ovom radu jesu adventisti sedmog dana, odnosno *Kršćanska adventistička crkva*. Porijeklo adventista jest mileristički pokret nastao u 19. stoljeću u Sjedinjenim Američkim Državama. Adventisti su se istaknuli među drugim protestantima po naučavanju o suboti kao sedmom danu (umjesto nedjelje), zdravstvenoj reformi, kao i brojnim zdravstvenim i

obrazovnim ustanovama te humanitarnom radu (Marinović Bobinac i Marinović Jerolimov, 2008).

Povezanost ličnosti i religioznosti

Oba definirana fenomena ljudskog iskustva, i ličnost i religioznost, imaju utjecaj na čovjekove stavove i radnje. Pitanjem njihove povezanosti zapravo se bavilo relativno malo znanstvenih istraživanja. Zanimanje za psihologiju religioznosti uopće te uže za povezanost ličnosti i religioznosti poraslo je tek sredinom prošlog stoljeća. Ipak, i dalje se relativno mali broj psihologa bavi ovim područjem.

Iako nije moguće u potpunosti odrediti ima li religioznost veći utjecaj na ličnost ili obrnuto, nekoliko je longitudinalnih istraživanja potvrdilo pretpostavku da ličnost ima kronološku prednost i da religioznost predstavlja kulturalnu adaptaciju osnovnih dimenzija ličnosti (Saroglou, 2010). Međutim, psiholozi koji su se bavili istraživanjem ličnosti i religioznosti došli su do zaključka da su različiti oblici religioznih vjerovanja i ponašanja barem djelomično povezani s interpersonalnim razlikama u ličnosti (McCrae, 1999; Saroglou i Munoz-Garcia, 2008).

Istraživanja koja su se zasnivala na Eysenckovom modelu ličnosti pokazala su negativnu povezanost religioznosti i psihoticizma, neovisno o religiji i kulturi (White i sur., 1995, Gillings i Joseph, 1996, Carter i sur., 1996; prema Eysenck, 1998; Francis, 1992; prema Schumaker, 1992). Ta se povezanost osobito uočavala kod osoba koje su imale više izraženu osobnu nego javnu orijentaciju prema religioznosti, što bismo mogli povezati s intrinzičnom nasuprot ekstrinzičnoj religioznoj orijentaciji (Talley, Cooper i Leslie, 1995, Lewis i Maltby, 1996; prema Eysenck, 1998). Iste rezultate dobili su i istraživači koji su koristili Pet-faktorski model ličnosti. U njihovim su istraživanjima sudionici koji su se izjasnili visoko religioznima postizali više rezultate na ugodnosti i savjesnosti u usporedbi s ostalim sudionicima (ranije u tekstu već smo ustvrdili da su ugodnost i savjesnost u negativnoj korelaciji sa psihoticizmom). Dvije su velike meta-analize (Saroglou 2002; 2010) potvrdile te rezultate i pokazale pozitivnu povezanost religioznosti s osobinama ugodnosti i savjesnosti. Taj je nalaz stabilan u različitim kulturama, kohortama i religijskim denominacijama. Za preostale tri dimenzije Pet-faktorskog modela, ekstraverziju, neuroticizam i otvorenost prema iskustvu, ne postoje konzistentni nalazi o određenoj vrsti povezanosti s religioznošću (Saroglou, 2002;

2010). Navedeni su se nalazi temeljili na skupnim podacima dobivenima od religioznih ljudi različitih vjerskih denominacija. Ipak, neki su se istraživači usmjeravali i na ispitivanje povezanosti ličnosti i religioznosti u konkretnim denominacijama.

Još šezdesetih godina prošlog stoljeća Keene (1967) je u svom istraživanju obuhvatio nekoliko različitih religijskih denominacija. Dobiveni su rezultati pokazali da su katolici, koji su izjavili da slabo sudjeluju u religioznim aktivnostima te su imali niske rezultate na određenim česticama koje se tiču vjerovanja, postizali više rezultate na neuroticizmu i etnocentričnosti u usporedbi s katolicima koji su na tim česticama imali visoke rezultate. Ti su rezultati dokazali i važnost osobnog odnosa prema religiji. Više razine neuroticizma u odnosu na opću populaciju imali su i katolički svećenici u istraživanju Loudena i Francisa (1999, prema Abdelsayed, Bustrum, Tisdale, Reimer i Camp, 2013). Francis, Robbins, Lewis i Barnes (2008) su među učenicima u sjevernoj Irskoj koji pohađaju katoličke škole također pronašli više razine neuroticizma, a i u istraživanju provedenom na španjolskim studentima katolicima (Saroglou i Munoz-Garcia, 2008) je pronađena pozitivna korelacija religioznosti i neuroticizma. Značajnu korelaciju tradicionalnog katoličanstva s neuroticizmom pronašli su u svom istraživanju i Francis, Louden i Robbins (2013), odnosno viši su rezultati na tradicionalnom katoličanstvu bili povezani s nižim razinama na emocionalnoj stabilnosti.

Za razliku od vjernika katoličke vjeroispovijesti, u nekim je radovima pronađeno da vjernici protestantskih vjeroispovijesti postižu suprotne rezultate na dimenziji neuroticizma. U istraživanju koje su proveli Streyffeler i McNally (1998), protestanti su imali niže rezultate na neuroticizmu u usporedbi s normativnim uzorkom. Robbins, Littler i Francis (2011) su, istraživanjem o anglikanskim svećenicima i svećenicama, pronašli da svećenice imaju značajno niže rezultate na neuroticizmu u usporedbi s populacijskim normama.

Osim za neuroticizam, za ostale dimenzije Pet-faktorskog modela nisu pronađene značajne razlike između katolika i protestanata. U već spomenutom istraživanju koje su proveli Francis i suradnici (2013), dimenzije ekstraverzije i psihoticizma nisu značajno povezane s katoličkom religioznošću. Također spomenuto istraživanje Francisa i suradnika (2008) među protestantskim i katoličkim učenicima potvrdilo je već ranije nalaze o negativnoj povezanosti psihoticizma s obje denominacije, dok za dimenziju ekstraverzije nije bilo nikakve značajne povezanosti.

Iako se godinama smatralo, referirajući se na Weberovu teoriju o protestantskoj radnoj etici², da su protestanti viši na dimenzijama savjesnosti od katolika i vjernika drugih vjeroispovijesti, istraživanja koja su se bavila Weberovom teorijom pokazuju oprečne rezultate. Prema nekim istraživanjima (Greeley, 1989; Sanchez-Burks, 2002; Arslan, 2001), postoje određene razlike u radnoj etici i radnim vrijednostima između katolika i protestanata. Druga pak istraživanja opovrgavaju te nalaze nudeći rezultate koji pokazuju da razlika između katolika i protestanata u radnoj etici ne postoji (Beit-Hallahmi, 1979; Furnham, 1984; Feess, Mueller i Ruhnau, 2014), odnosno da religija ima utjecaj na radnu etiku, ali da više nije vezana isključivo za tradicionalne protestantske denominacije nego je taj utjecaj proširen i na druge religijske skupine (Ghorpade, Lackritz i Singh, 2006; Furnham, 1984).

Ako se ponovno osvrnemo na općenitu povezanost ličnosti i religioznosti, važno je napomenuti da iako ugodnost i savjesnost konzistentno pokazuju pozitivnu povezanost s religioznošću, te su korelacije zapravo prilično niske i koeficijenti korelacije su uglavnom ispod .25 (Piedmont i Wilkins, 2013). Taj je fenomen potaknuo i Alpha Piedmonta na pretpostavku, koju je istraživanjima i potvrdio, da duhovnost, uz osobine ličnosti Pet-faktorskog modela, ima inkrementalnu prediktivnost u objašnjavanju interpersonalnih razlika u rezultatima istraživanja različitih psiholoških konstrukata (ukoliko se u istraživanjima uz osobine ličnosti mjeri i duhovnost kao šesta dimenzija, ona objašnjava dodatan dio varijance dobivenih rezultata) te je pretpostavio mogućnost da ona čini potencijalni šesti faktor ličnosti (Piedmont, 1999).

Ipak, kada se u obzir uzmu neki uže definirani oblici religioznih vjerovanja i aktivnosti, kao što su intrinzična i ekstrinzična religiozna orijentacija, povezanost s osobinama ličnosti dobiva na važnosti. Na primjer, fundamentalizam je povezan s niskom otvorenošću prema iskustvu, ekstrinzična religioznost s neuroticizmom, a karizmatična religioznost s ekstraverzijom (Saroglou i Munoz-Garcia, 2008).

Nakon što je Allport (1966) iznio svoju teoriju i dokaze o postojanju ekstrinzične i intrinzične religiozne orijentacije, autori su nastojali otkriti kako su one povezane s osobinama ličnostima. Osobniji pristup religioznosti koji se očituje u intrinzičnoj

---

²Weber (2005) je smatrao da su protestanti više od neprotestanata orijentirani na rad te da njihova moralnost koja proizilazi iz protestanskog religioznog okvira potiče naporan rad i produktivnost. Smisao protestantske radne etike nije bilo bogatstvo već osjećaj dobro obavljenog posla koji se veže za etiku puritanizma. Takve su osobe pouzdane, poštene, racionalne, hrabre i orijentirane na rad.

religioznosti pokazuje snažnije korelacije s osobinama ličnosti, nego što su korelacije tih osobina s određenim denominacijskim skupinama (Kosek, 1999; MacDonald, 2000; prema Silva i Laher, 2011). Istraživanje povezanosti religiozne orijentacije i ličnosti koje je proveo Maltby (1999), pokazalo je pozitivnu povezanost ekstrinzične religiozne orijentacije i neuroticizma. To je kasnije u svojoj meta-analizi potvrdio i Saroglou (2002). Isto su u svojim istraživanjima potvrdili i Hills, Francis, Argyle i Jackson (2004) te Francis (2010), na uzorku sudionika različitih religijskih denominacija. Navedena je povezanost pronađena i u istraživanju na uzorku starijih metodista koje su proveli Francis, Jewell i Robbins (2010). Za razliku od ekstrinzične religiozne orijentacije, rezultati istraživanja pokazuju negativnu povezanost intrinzične religiozne orijentacije s neuroticizmom (Francis, 2010; Francis i sur., 2010; Robbins, Francis, McIlroy, Clarke i Pritchard, 2010).

Istraživanja koja su ispitivala povezanost religiozne orijentacije i određenih denominacijskih skupina potvrdila su neke gore već navedene nalaze. Cohen i suradnici (2005) su istraživali potencijalne razlike u religioznoj orijentaciji mladih protestanata i katolika i pronašli da protestanti imaju više rezultate na intrinzičnoj, a katolici na ekstrinzičnoj religioznoj orijentaciji. Veću intrinzičnu religioznu orijentaciju protestanata u usporedbi s katolicima potvrdili su u svojim istraživanjima i Li i suradnici (2012) te Cohen i Hill (2007), u čijem je radu također pronađena i značajna negativna korelacija ekstrinzične i intrinzične religiozne orijentacije.

Već je spomenuto da se istraživanjem povezanosti ličnosti i religioznosti (u okviru Eysenckovog ili Pet-faktorskog modela ličnosti) bavilo relativno malo. Iako su nalazi za neke osobine ličnosti prilično konzistentni, neke osobine, poput neuroticizma, pokazuju oprečne rezultate. Također, sva su navedena istraživanja provedena uglavnom na američkim i zapadnoeuropskim uzorcima. Prema našim spoznajama, nema dostupnih podataka o takvim istraživanjima na području Republike Hrvatske, pa dodatno vrijednim smatramo provesti takvo istraživanje u Hrvatskoj kao većinski katoličkoj državi.

CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE

Cilj ovoga istraživanja je ispitati sličnosti i razlike u osobinama ličnosti Pet-faktorskog modela između mladih protestanata i katolika u Republici Hrvatskoj.

Sukladno općem cilju istraživanja, postavljena su tri istraživačka problema.

Postoje li razlike u rezultatima na:

1. osobinama neuroticizma, ugodnosti, savjesnosti, ekstraverzije i otvorenosti prema iskustvu između vjernika katoličke vjeroispovijesti i vjernika protestantskih vjeroispovijesti i
2. skalama intrinzične/ekstrinzične religiozne orijentacije između vjernika katoličke vjeroispovijesti i vjernika protestantskih vjeroispovijesti?

Postoji li povezanost između:

3. ekstrinzične religiozne orijentacije i neuroticizma, intrinzične religiozne orijentacije i neuroticizma te ekstrinzične i intrinzične religiozne orijentacije?

U skladu s nalazima dosadašnjih istraživanja, očekujemo da će:

1. vjernici katoličke vjeroispovijesti imati statistički značajno više rezultate na osobini neuroticizma u usporedbi s vjericima protestantskih vjeroispovijesti, a da na osobinama ugodnosti, savjesnosti, ekstraverzije i otvorenosti prema iskustvu neće postojati statistički značajne razlike.
2. vjernici katoličke vjeroispovijesti imati statistički značajno više rezultate na skali ekstrinzične religiozne orijentacije u usporedbi s vjericima protestantskih vjeroispovijesti, a da će vjernici protestantskih vjeroispovijesti imati statistički značajno više rezultate na skali intrinzične religiozne orijentacije u usporedbi s vjericima katoličke vjeroispovijesti.
3. ekstrinzična religiozna orijentacija i neuroticizam biti statistički značajno pozitivno povezani, intrinzična religiozna orijentacija i neuroticizam statistički značajno negativno povezani te da će ekstrinzična i intrinzična religiozna orijentacija biti statistički značajno negativno povezane.

METODOLOGIJA

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 125 sudionika, od čega je u obradu uključeno njih 120. Osobe koje nisu uključene u obradu nisu zadovoljile tražene kriterije uključivanja (pripadnost nekoj vjerskoj zajednici, ispunjeni svi upitnici, dobni raspon između 18 i 30 godina). Dvije osobe nisu ispunile jedan od upitnika, dvije su se izjasnile kao ateist ili agnostik, a jedna je osoba imala više od 30 godina.

Među osobama koje su uključene u obradu bilo je 59 protestanata i 61 katolik. U Tablici 1 nalazi se popis svih protestantskih zajednica uz koje se nalaze i podatci o broju sudionika iz svake od tih zajednica. Uzorci sudionika protestantskih vjeroispovijesti prikupljeni su nakon bogoslužja, odnosno vjerskih predavanja održanih u prostorijama mjesnih crkava u Zagrebu. Uzorak sudionika katoličke vjeroispovijesti prikupljen je nakon dva predavanja duhovne tematike u prostorijama SKAC-a (Studentskog katoličkog centra). Sveukupno je sudjelovala 71 (59.2 %) sudionica, odnosno 35 (49.3 %) sudionica u skupini protestanata i 36 (50.7 %) sudionica u skupini katolika, tj. 49 (40.8 %) sudionika, odnosno 24 (49.0 %) sudionika u skupini protestanata i 25 (51.0 %) sudionika u skupini katolika.

Dobni raspon bio je od 18 do 30 godina ($M = 23.73$; $SD = 3.33$). Na temelju podataka o veličini mjesta odrastanja, vidljivo je da je više od polovine sudionika (61.7%) odraslo u manjim mjestima (manje od 70 000 stanovnika), a tek trećina (32.5%) u velikim mjestima (više od 150 000 stanovnika). Iako postoje određeni dokazi o višoj religioznosti osoba u manjim mjestima (Ljubotina, Petak, Janković i Berc, 2004; Pavić, 2009), u našem istraživanju nije pronađena statistički značajna razlika niti u jednoj mjeri religioznosti između sudionika odraslih u manjim (manje od 70 000 stanovnika; $n = 74$) i sudionika odraslih u većim mjestima (više od 70 000 stanovnika; $n = 46$).

Tablica 1

Ukupan broj sudionika iz svake od protestantskih zajednica te postotak sudionika iz svake zajednice u ukupnom postotku protestanata zastupljenih u istraživanju

	Ukupan broj sudionika	Postotak sudionika
Kršćanska adventistička crkva	32	54.2 %
Baptistička crkva	15	25.5%
Evangeoska pentekostna crkva	12	20.3 %

Mjerni instrumenti

Upitnik ličnosti

Procjenjivanje osobina ličnosti provedeno je upitnikom BFI (eng. *Big Five Inventory*; John, Donahue i Kentle, 1991). Ovaj upitnik mjeri osobine Pet-faktorskog modela, ali je njegova prednost dostupnost u javnoj domeni i znatno manji broj čestica što skraćuje duljinu rješavanja upitnika. Upitnik se sastoji od 44 čestice koje su zapravo kratke fraze temeljene na pridjevima za osobine koje tipično označavaju dimenzije Pet-faktorskog modela (John i Srivastava, 1999). Sudionici izražavaju svoje slaganje s tvrdnjama na skali Likertovog tipa s pet uporišnih točaka (1 = uopće se ne slažem, 2 = uglavnom se ne slažem, 3 = niti se slažem, niti se ne slažem, 4 = uglavnom se slažem, 5 = u potpunosti se slažem). BFI upitnik, za razliku od NEO PI-R-a, omogućava uvid samo u pet širokih dimenzija ličnosti, ali ne i u njihove facete.

Na američkim i kanadskim uzorcima, pouzdanost skala BFI upitnika nalazi se u rasponu od .75 do .90, s prosjekom od .80. Pouzdanost za tromjesečni test-retest interval iznosi od .80 do .90, s prosjekom od .85. Dokaz valjanosti instrumenta daju značajne konvergentne i divergentne korelacije s drugim instrumentima koji mjere dimenzije Pet-faktorskog modela, kao i procjene partnera (John i Srivastava, 1999).

Na uzorku sudionika u ovom istraživanju dobivene su sljedeće vrijednosti Cronbach alpha indeksa pouzdanosti za skale ekstraverzije, ugodnosti, savjesnosti, neuroticizma i otvorenosti prema iskustvu redom: .83, .67, .84, .79 i .60. Prema navedenim podacima, skale ekstraverzije, savjesnosti i neuroticizma imaju zadovoljavajuće koeficijente pouzdanosti. Nešto nižu pouzdanost imaju skale ugodnosti i otvorenosti prema iskustvu.

Kratka ljestvica religioznosti

Kratka ljestvica religioznosti izrađena je na Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu. Sastoji se od pet tvrdnji koje se odnose na različite religiozne misli i doživljaje. Procjene učestalosti javljanja tih misli sudionici vrše na skali Likertovog tipa s pet uporišnih točaka (1 = nikad, 2 = rijetko, 3 = ponekad, 4 = često, 5 = vrlo često). Ljestvica je validirana na uzorku od 3678 učenika svih srednjih škola u Primorsko-goranskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji. Za mjeru pouzdanosti uzima se koeficijent unutrašnje konzistencije ljestvice koji iznosi .88 (Bezinović, Marinović Bobinac i Marinović Jerolimov, 2005). Valjanost je provjerena usporedbom s postojećim mjerama (Skala proširene religijske samoidentifikacije i Skala religijske prakse, koje se sastoje od kategorijalnih procjena) te utvrđivanjem diskriminativnosti ljestvice na specifičnim poduzorcima (spol i povijesno-kulturno okruženje). Utvrđeno je također i da postoji statistički značajan efekt spola na ovoj mjeri religioznosti, pri čemu su djevojke značajno religioznije, a još je izraženiji efekt regionalne pripadnosti na religioznost, pri čemu su mladi u Dubrovačko–neretvanskoj županiji značajno religiozniji od mladih u Primorsko-goranskoj županiji. Po svojim metrijskim obilježjima, ova ljestvica služi kao valjana i pouzdana mjera religioznosti na hrvatskom govornom području.

U našem istraživanju koeficijent unutrašnje konzistencije ljestvice iznosi .35, što je zabrinjavajuće niska vrijednost. Uvidom u interkorelacije navedenih pet čestica te analizom Cronbach alpha indikatora pouzdanosti, očito je da treća čestica „Bojim se Božje kazne“ ima nultu korelaciju s ukupnim rezultatom na ovoj skali te njezinim isključivanjem Cronbach alpha iznosi .61. Zbog heterogene prirode konstrukta opće religioznosti, koji je teško zahvatiti sa samo pet čestica, test-retest indeks pouzdanosti bio bi adekvatniji indikator. Kako bismo rezultate ovog istraživanja mogli usporediti s ranijim istraživanjima, zadržali smo ukupan rezultat temeljen na pet čestica, ali uz napomenu potrebe za daljnjom analizom ove kratke mjere na reprezentativnom uzorku. Cjelovita ljestvica nalazi se u Prilogu A.

Upitnik intrinzične/ekstrinzične religiozne orijentacije

U ovom istraživanju korišten je *Upitnik intrinzične/ekstrinzične religiozne orijentacije* koji je u svom diplomskom radu koristio Dragun (2001), po uzoru na diplomski rad Vac (1999). Upitnik je nastao prema uzoru na dva dodatno revidirana

upitnika: *Intrinsic/Extrinsic Scale* (Feagin, 1964) i *'Age Universal' I-E Scale* (Gorsuch i Venable, 1983), koji predstavlja reviziju upitnika *Religious Orientation Scale* (Allport i Ross, 1967). Iako oba upitnika, i *Intrinsic/Extrinsic Scale* i *'Age Universal' I-E Scale*, originalno sadrže skalu za odgovore s pet uporišnih točaka, u ovom je upitniku, po uzoru na onaj Vac (1999), korištena skala s četiri uporišne točke kako bi se izbjegli neutralni odgovori (1 = u potpunosti se slažem, 2 = uglavnom se slažem, 3 = uglavnom se ne slažem, 4 = uopće se ne slažem).

Upitnik ima ukupno dvadeset čestica, kao i originalni upitnik *Religious Orientation Scale*. Ukupan rezultat za svaku skalu čini diferencijalno ponderirana linearna kombinacija čestica koje joj pripadaju (za skalu intrinzične religiozne orijentacije to su čestice: 1, 2, 5, 7, 13, 15, 17, 19 i 20, a za skalu ekstrinzične religiozne orijentacije čestice: 3, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16 i 18). Za sve čestice, osim čestica 2³ i 7, bodovanje je sljedeće: odgovor 1 = 5 bodova, odgovor 2 = 4 boda, odgovor 3 = 2 boda i odgovor 4 = 1 bod. Čestica 7 boduje se na sljedeći način: a) = 5 bodova, b) = 4 boda, c) = 2 boda i d) = 1 bod. Pouzdanost Skale intrinzične religiozne orijentacije uglavnom je zadovoljavajuća (od .77 do .83), ali je prosječni koeficijent pouzdanosti za Skalu ekstrinzične religiozne orijentacije prilično nizak (od .56 do .69) (Trimble, 1997).

U ovom je istraživanju pronađena zadovoljavajuća pouzdanost obiju skala (za skalu intrinzične religiozne orijentacije .71, a za za skalu ekstrinzične religiozne orijentacije .79).

Upitnik s općim podacima

Ovaj je upitnik sadržavao pitanja o spolu, dobi, veličini mjesta odrastanja te vjerskoj orijentaciji sudionika. Uz ta su pitanja u upitnik dodana još dva pitanja na koja su sudionici odgovarali na skali Likertovog tipa s 5 uporišnih točaka: pitanje važnosti vjere u životu sudionika (1 = apsolutno nevažna, 2 = uglavnom nevažna, 3 = i važna i nevažna, 4 = uglavnom važna, 5 = apsolutno važna) te pitanje o čestoci sudjelovanja u bilo kojem vidu crkvenih aktivnosti: misa/bogoslužje, vjeronauk, razni sastanci i drugi vjerski događaji (1 = nikada, 2 = rijetko, 3 = ponekad, 4 = često, 5 = uvijek).

---

³Prema Dragun (2001), česticu 2 je moguće ubrojiti i u skalu intrinzične i u skalu ekstrinzične religiozne orijentacije uz različito bodovanje, ali je u ovom radu, zbog manjeg broja čestica za skalu intrinzične religiozne orijentacije, ova čestica, uz prikladno bodovanje (a) = 5 bodova, b) = 1 bod), pribrojena skali intrinzične religiozne orijentacije.

Postupak

Podatci su prikupljeni grupno, metodom papir-olovka. Do sudionika se došlo tako što je istraživač osobno kontaktirao voditelje vjerskih zajednica te s njima dogovorio termin/e ispunjavanja upitnika. Prikupljanje se odvijalo tijekom ožujka i travnja na području grada Zagreba. Sudionicima je dana grupna uputa te su zamoljeni da ispune upitničke materijale koji su im podijeljeni u zasebnim kuvertama. Anonimnost je bila osigurana na način da su ispunjene upitnike u zatvorenoj kuverti stavljali na određeno mjesto s tim da istraživač nije imao uvid u to tko će kada odložiti svoj upitnik.

Ispunjavanje upitnika trajalo je u prosjeku između deset i petnaest minuta te su svi sudionici rješavali sve upitnike. Redoslijed upitnika u materijalima po slučaju je za polovicu sudionika bio: uputa, BFI upitnik ličnosti, Kratka ljestvica religioznosti, Upitnik ekstrinzične/intrinzične religiozne orijentacije te Upitnik s općim podacima, a u drugoj polovici: uputa, Kratka ljestvica religioznosti, Upitnik ekstrinzične/intrinzične religiozne orijentacije, BFI upitnik ličnosti te Upitnik s općim podacima, kako bi se kontrolirao eventualni redoslijed upitnika na rezultate.

REZULTATI

Preliminarne analize

Prije obrade rezultata s ciljem odgovaranja na istraživačke hipoteze, izvršena je provjera pretpostavki za korištenje parametrijskih statističkih postupaka. Provjerena je normalnost distribucija za svih pet dimenzija BFI upitnika, obje skale Upitnika intrinzične/ekstrinzične religiozne orijentacije te Kratku ljestvicu religioznosti, zasebno na poduzorku protestanata i na poduzorku katolika. Također je izvršena provjera jednakosti varijanci za sve navedene instrumente između skupine katolika i skupine protestanata.

Normalnost distribucija najprije je testirana Kolmogorov-Smirnovljevim testom (*K-S*) te su rezultati prikazani u Tablici 2. Podatci pokazuju da odstupanje od normalne

distribucije (uz razinu rizika od 5%) pokazuju jedino skala intrinzične religiozne orijentacije na cijelom uzorku ($K-S = 1.67, p = .007$) i Kratka ljestvica religioznosti ($K-S = 1.64, p = .009$). Na poduzorcima katolika i protestanata niti jedna distribucija ne odstupa od normalne. Daljnja analiza uključuje testiranje asimetričnosti (eng. *skewness*) i spljoštenosti (eng. *kurtosis*) distribucija rezultata. Vrijednosti indikatora asimetričnosti i spljoštenosti veći su od arbitrarne granične vrijednosti od jedan samo za skalu intrinzične religiozne orijentacije na cijelom uzorku, poduzorku katolika i poduzorku protestanata redom ($skewness = -1.55, -1.69, -1.31$; $kurtosis = 2.67, 4.65, 1.36$). S obzirom da odstupanja nisu velika i da je negativno asimetrična distribucija ove skale i očekivana zbog specifičnosti uzorka (religiozne osobe), u daljnjim ćemo analizama koristiti parametrijsku statistiku.

Provjera jednakosti varijanci, izvršena Levenovim testom, također opravdava uporabu parametrijske statistike. Za sve upitnike, odnosno njihove podskale, ne postoji statistički značajna razlika (uz razinu rizika od 1%) između varijanci dviju skupina (katolika i protestanata). Podatci su navedeni u Tablici 3.

Tablica 2

Vrijednosti i statistička značajnost Kolmogorov-Smirnovljevog testa normalnosti distribucije za upitnike (odnosno njihove skale) korištene u ovom istraživanju ($N = 120$)

Upitnik	Subskala	$K-S$ test	p
BFI	Ekstraverzija	0.83	.49
	Ugodnost	0.98	.30
	Savjesnost	0.62	.84
	Neuroticizam	0.97	.31
	Otvorenost prema iskustvu	0.71	.69
Upitnik religiozne orijentacije	Intrinzična skala	1.67	.01
	Ekstrinzična skala	0.94	.34
Kratka ljestvica religioznosti		1.64	.01

Legenda: $K-S$ test = Kolmogorov-Smirnovljev test normalnosti distribucije; p = razina statističke značajnosti.

Tablica 3

Vrijednost, stupnjevi slobode i statistička značajnost Levenovog testa jednakosti varijanci između katolika i protestanata za upitnike (odnosno njihove skale) korištene u ovom istraživanju ($N = 120$)

Upitnik	Subskala	F	df	p
BFI	Ekstraverzija	5.40	1, 118	.02
	Ugodnost	0.40	1, 118	.53
	Savjesnost	1.43	1, 118	.23
	Neuroticizam	1.21	1, 118	.27
	Otvorenost prema iskustvu	1.05	1, 118	.31
Upitnik religiozne orijentacije	Intrinzična skala	5.91	1, 118	.02
	Ekstrinzična skala	4.84	1, 118	.03
Kratka ljestvica religioznosti		0.88	1, 118	.35

Legenda: F = vrijednost Levenovog testa; df = stupnjevi slobode; p = razina statističke značajnosti.

Sličnosti i razlike u osobinama ličnosti protestanata i katolika

Prvi problem ovoga istraživanja bio je istražiti postoje li razlike u osobinama ličnosti Pet-faktorskog modela između mladih protestanata i katolika. Kako bismo odgovorili na ovo pitanje i provjerili postavljenu hipotezu, proveli smo pet nezavisnih t -testova, za svaku dimenziju ličnosti zasebno. Rezultati se nalaze u Tablici 4.

Kako je iz tablice i vidljivo, jedino za dimenziju savjesnosti postoji statistički značajna razlika između protestanata i katolika (uz razinu rizika od 5%). Taj nalaz nije u skladu s postavljenom istraživačkom hipotezom pa možemo reći da prva hipoteza nije potvrđena. Očekivana razlika na dimenziji neuroticizma između protestanata i katolika, u smjeru statistički značajno višeg neuroticizma kod vjernika katoličke vjeroispovijesti, na ovom uzorku nije potvrđena. Međutim, između protestanata i katolika postoji značajna razlika na dimenziji savjesnosti ($t(118) = -2.58, p = .011$). Ako se osvrnemo na aritmetičke sredine za dimenziju savjesnosti kod protestanata i katolika te na pripadajuću vrijednost Cohenovog d , kao indikatora standardizirane razlike između dvije skupine, možemo vidjeti da protestanti postižu u prosjeku za gotovo pola standardne devijacije viši rezultat na dimenziji savjesnosti od katolika. Kriteriji za interpretaciju Cohenovog d , veličinu učinka od 0.20 ili manje označavaju malom, 0.50 srednjom, a 0.80 ili više velikom razlikom među skupinama (Rice i Harris, 2005). Prema ovim kriterijima, dobivena veličina učinka za savjesnost ($d = 0.47$) nam

potvrđuje da se radi o srednje velikoj razlici između ove dvije skupine na toj dimenziji. Za ostale je dimenzije potvrđena statistički neznčajna razlika između ove dvije skupine. Također, i veličine učinka za ostale četiri dimenzije ličnosti nalaze se u sferi malih veličina učinaka.

Sličnosti i razlike u religioznoj orijentaciji i općoj religioznosti protestanata i katolika

Drugi problem istraživanja bio je provjeriti postoje li, između protestanata i katolika, razlike u religioznoj orijentaciji. Za odgovor na ovo pitanje također smo proveli nezavisne *t*-testove za obje skale religiozne orijentacije – intrinzičnu i ekstrinzičnu. Rezultati su prikazani u Tablici 4.

Uvidom u rezultate koji se nalaze u tablici, možemo zaključiti da druga postavljena hipoteza nije potvrđena. Iako su između katolika i protestanata pretpostavljene razlike u intrinzičnoj i ekstrinzičnoj religioznoj orijentaciji (u smjeru da katolici postižu statistički značajno više rezultate na ekstrinzičnoj, a protestanti na intrinzičnoj religioznoj orijentaciji), u ovom istraživanju nije pronađena statistički značajna razlika niti u jednoj od ovih orijentacija između tih dviju skupina. Sukladno tome i pripadajuće veličine učinka kreću se od gotovo nultih za ekstrinzičnu religioznu orijentaciju ($d = 0.05$) do malih za intrinzičnu religioznu orijentaciju ($d = -0.28$)

Izvršena je i dodatna provjera eventualnih razlika protestanata i katolika na skali opće religioznosti, odnosno rezultatima Kratke ljestvice religioznosti. Ovi podatci, koje također nalazimo u Tablici 4, dodatno potvrđuju da između navedenih skupina ne postoje statistički značajne razlike u religioznosti. Na razini trenda možemo samo reći da katolici u prosjeku postižu za trećinu standardne devijacije više rezultate na religioznosti u odnosu na protestante, ali da ta razlika nije statistički značajna

Korelacijski odnosi ličnosti i religioznosti

Treći problem ovog istraživanja bio je provjeriti postoji li povezanost između ekstrinzične religiozne orijentacije i neuroticizma, intrinzične religiozne orijentacije i neuroticizma te ekstrinzične i intrinzične religiozne orijentacije. Da bismo odgovorili na ovaj problem provedeno je testiranje interkorelacija između svih dimenzija upitnika ličnosti te skala Upitnika intrinzične/ekstrinzične religiozne orijentacije i Kratke ljestvice religioznosti.

Pretpostavljena značajna negativna povezanost ekstrinzične religiozne orijentacije i neuroticizma u našem istraživanju nije potvrđena (vidi Tablicu 5), tj. korelacija između ekstrinzične religiozne orijentacije i neuroticizma nije se pokazala značajnom ($r = .09$, $p = .31$). Ostale dimenzije ličnosti ne pokazuju statistički značajnu korelaciju niti s jednom mjerom religioznosti.

Međutim, postoji rubno statistički značajna (uz razinu rizika od 5%) negativna korelacija intrinzične religiozne orijentacije i neuroticizma ($r = -.18$, $p = .05$), kao i statistički značajna negativna korelacija intrinzične i ekstrinzične religiozne orijentacije ($r = -.47$, $p = .001$). Također, pronađena je statistički značajna pozitivna korelacija skale intrinzične religiozne orijentacije i Kratke ljestvice religioznosti ($r = .19$, $p = .04$)

Tablica 4

Vrijednosti aritmetičkih sredina i standardnih devijacija na dimenzijama upitnika ličnosti, skalama religiozne orijentacije i mjeri opće religioznosti za protestante i katolike te vrijednosti i značajnost *t*-testa i veličina učinka (Cohenov *d*)

	Protestanti			Katolici			<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	<i>d</i>
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>				
Ekstraverzija	59	27.69	4.74	61	25.84	5.72	-1.93	118	.06	0.35
Ugodnost	59	32.86	4.10	61	31.79	4.58	-1.36	118	.18	0.25
Savjesnost	59	32.34	6.05	61	29.75	4.90	-2.58	118	.01	0.47
Neuroticizam	59	20.31	4.53	61	21.56	5.15	1.41	118	.16	-0.26
Otvorenost prema iskustvu	59	35.95	4.68	61	35.26	4.41	-0.83	118	.41	0.15
Intrinzična religiozna orijentacija	59	36.27	7.06	61	37.93	4.98	1.50	118	.14	-0.28
Ekstrinzična religiozna orijentacija	59	26.29	8.79	61	25.89	6.54	-0.29	118	.78	0.05
Kratka ljestvica religioznosti	59	21.54	1.65	61	22.13	1.88	1.82	118	.07	-0.33

Legenda: *N* = broj sudionika; *M* = aritmetička sredina; *SD* = standardna devijacija; *t* = vrijednost *t*-testa; *df* = stupnjevi slobode; *p* = razina statističke značajnosti *t*-testa; *d* = Cohenov *d* (veličina učinka).

Tablica 5
Matrica interkorelacija svih ispitivanih varijabli ($N = 120$)

Varijabla	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1. Ekstraverzija		.26**	.28**	-.31**	.34**	-.01	.01	.06
2. Ugodnost			.29**	-.46**	.20*	.05	-.03	.08
3. Savjesnost				-.41**	.08	-.07	.10	.03
4. Neuroticizam					-.20*	-.18*	.09	.01
5. Otvorenost prema iskustvu						.04	-.07	.10
6. Intrinzična religiozna orijentacija							-.47**	.19*
7. Ekstrinzična religiozna orijentacija								.03
8. Kratka ljestvica religioznosti								

* $p < .05$; ** $p < .01$

RASPRAVA

Osobine ličnosti i vjerske denominacije

Većina istraživanja koja su se bavila poveznicama ličnosti i religioznosti, pokazala su pozitivne korelacije religioznosti sa savjesnošću i ugodnošću, odnosno negativne korelacije sa psihoticizmom (Eysenck, 1998; Saroglou, 2002, 2010). Međutim, za dimenzije ekstraverzije, neuroticizma i otvorenosti prema iskustvu rezultati istraživanja su manje konzistentni i uglavnom ne pokazuju značajne korelacije s religioznošću.

Nešto drugačiji nalazi dobivaju se u istraživanjima koja istražuju konkretne vjerske denominacije pa je tako prva hipoteza u ovom istraživanju, temeljena na nizu radova (Keene, 1967; Loudon i Francis, 1999, prema Abdelsayed i sur., 2013; Francis i sur., 2008; Saroglou i Munoz-Garcia, 2008; Francis i sur., 2013; Streyffeler i McNally, 1997; Robbins i sur., 2011), bila da će vjernici katoličke vjeroispovijesti postići statistički značajno više rezultate na dimenziji neuroticizma u odnosu na vjernike protestantskih denominacija. Rezultati pokazuju nešto više prosječne vrijednosti na dimenziji neuroticizma kod katolika u usporedbi s protestantima (za oko četvrtinu standardne devijacije), ali testiranje te razlike pokazalo je da ona nije statistički značajna.

Moguće razloge zašto ovo istraživanje nije potvrdilo rezultate prijašnjih istraživanja možemo potražiti u samoj metodologiji tih istraživanja. Francis i suradnici (2008) su svoje istraživanje proveli na učenicima u protestantskim i katoličkim školama pri čemu je samo 23% protestanata i 29% katolika izjavilo da se mole svakodnevno, a oko polovine učenika u svakoj od skupina se moli tek povremeno. Saroglou i Munoz-Garcia (2008) temelje rezultate svog istraživanja na podacima dobivenima od studenata s jednog javnog fakulteta, pri čemu se tek nešto više od polovine (55%) studenata katolika izjašnjava trenutačno vezanima za katoličku religiju, iako su svi prethodno imali katoličko obrazovanje. Također, u istraživanju koje su proveli Francis i suradnici (2013), 86% sudionika navodi da jednom tjedno idu na misu, ali samo 64% njih se svakodnevno moli.

Navedeni opisi sudionika u ovim istraživanjima sugeriraju da oni ili nisu bili visoko religiozni ili nisu redovito prakticirali vjerske običaje. Iako nemamo podatke temeljene na nekoj određenoj mjeri religioznosti, poznato je da na primjer molitva predstavlja važan dio religioznog iskustva, a osobe koje se tek povremeno mole vjerojatno nisu jednako religiozne

kao one koje se mole svakodnevno. Prisustvo na nedjeljnoj misi je također jedan mogući pokazatelj religioznosti, ali on, sam po sebi, više predstavlja ekstrinzičnu orijentaciju prema religioznosti (na što ćemo se detaljnije osvrnuti nešto kasnije) i slab je dokaz da je netko religiozan u punom smislu. Poznato je također i da nominalna pripadnost određenoj religiji, koju pronalazimo u istraživanju koje su proveli Saroglou i Munoz-Garcia (2008), ne znači nužno i njeno prakticiranje. Direktna utjecaj posvećenosti religiji na korelaciju s neuroticizmom dokazuje i istraživanje koje je proveo Keene (1967), a prema kojem su katolici, koji su izjavili da slabo sudjeluju u religioznim aktivnostima, te su imali niske rezultate na određenim česticama koje se tiču vjerovanja, postizali više rezultate na neuroticizmu i etnocentričnosti u usporedbi s katolicima koji su na tim česticama imali visoke rezultate.

Samo je jedno navedeno istraživanje provedeno na, pretpostavljeno, visoko religioznim sudionicima (katoličkim svećenicima) pokazalo značajnu pozitivnu povezanost katoličanstva i neuroticizma, odnosno značajno više rezultate katoličkih svećenika na osobini neuroticizma u odnosu na populacijske norme za muškarce (Louden i Francis, 1999, prema Abdelsayed i sur., 2013), dok je istraživanje provedeno također na svećenicima, odnosno protestanskim svećenicama, pokazalo negativnu povezanost protestantizma i neuroticizma, odnosno značajno niže rezultate protestantskih svećenika na osobini neuroticizma u odnosu na populacijske norme za žene (Robbins i sur., 2011).

Za razliku od većine navedenih istraživanja, u ovo su istraživanje većinski uključene visoko religiozne osobe koje aktivno sudjeluju u svojim vjerskim kongregacijama. Dokaz za ovu tvrdnju nalazimo u odgovorima na posljednja dva pitanja iz Upitnika s općim podacima. Na pitanje o važnosti vjere u njihovom životu većina je sudionika zaokružila odgovor 4 (uglavnom važna) ili 5 (apsolutno važna), što dokazuju i pripadajuće aritmetičke sredine odgovora za katolike i protestante na ovo pitanje ($M_{\text{kat}} = 4.87$; $M_{\text{prot}} = 4.92$). Na pitanje o čestini sudjelovanja u vjerskim aktivnostima, sudionici su ponovno većinski označavali odgovore 4 (često) ili 5 (uvijek), a to pokazuju i aritmetičke sredine odgovora za katolike i protestante na ovo pitanje ($M_{\text{kat}} = 4.39$; $M_{\text{prot}} = 4.03$). Dodatnim pokazateljem izraženije religioznosti na našem uzorku mogli bismo smatrati i blago negativno asimetričnu distribuciju rezultata Kratke ljestvice religioznosti i skale intrinzične religiozne orijentacije (vidi Prilog B i C). S obzirom da je naše istraživanje, kako smo to upravo naveli, obuhvatilo visoko religiozne sudionike iz obje skupine, moguće je da je to razlog što među njima ne postoji statistički značajna razlika na osobini neuroticizma.

Moguće je također i da se ljudi, koji sami sebe nazivaju religioznima, ali to zapravo u praksi (privatnoj ili javnoj) slabo iskazuju (kakva je većina sudionika iz gore navedenih istraživanja), nalaze u stanju kognitivne disonance što umanjuje njihovu emocionalnu stabilnost (Al Otaibi, 2012; Yousaf i Gobet, 2013). Za razliku od njih, osobe koje imaju usklađene stavove s ponašanjem su manje sklone nestabilnosti, odnosno neuroticizmu što je jedan od mogućih razloga da hipoteza o većem neuroticizmu kod katolika ovdje nije potvrđena s obzirom da oni u našem istraživanju pokazuju visoku razinu religioznosti, a ne samo nominalnu pripadnost katoličkoj religiji.

Dakle, kako smo do sada zaključili, prva je hipoteza odbačena. Usporedbom rezultata mladih protestanata i katolika na dimenzijama ugodnosti, neuroticizma, ekstraverzije i otvorenosti prema iskustvu nije pronađena statistički značajna razlika između te dvije skupine. Međutim, između protestanata i katolika postoji statistički značajna razlika na dimenziji savjesnosti i to u smjeru da protestanti postižu statistički značajno više rezultate na ovoj dimenziji od katolika (za oko polovine standardne devijacije).

Prema Weberu i njegovoj teoriji o protestantskoj radnoj etici protestanti su više od drugih denominacija usmjereni na rad i uspjeh što se pri procjenjivanju ličnosti može očitovati u višim rezultatima na dimenziji savjesnosti. Mnoga su istraživanja potvrdila njegovu teoriju (Greeley, 1989; Sanchez-Burks, 2002; Arslan, 2001), no u posljednje su vrijeme ti nalazi nekonzistentni, odnosno razlike nisu značajne (Feess i sur., 2014; Furnham, 1984; Ghorpade i sur., 2006). To je moguće objasniti jednostavnim prolaskom vremena i neminovnim promjenama u vjerskoj praksi te velikom raznolikošću protestantskih zajednica koje zasigurno imaju utjecaj na takve oprečne rezultate. Iz podataka dobivenih našim istraživanjem možemo tek na razini trenda govoriti o potvrdi Weberove teorije, ali zbog određenih metodoloških ograničenja o kojima će riječi biti nešto kasnije, ovaj se nalaz ne može generalizirati.

Religiozna orijentacija i vjerske denominacije

Druga hipoteza u ovom istraživanju pretpostavlja statistički značajne razlike na skalama Upitnika intrinzične/ekstrinzične religiozne orijentacije. Očekivana je razlika na skali ekstrinzične religiozne orijentacije u smjeru statistički značajno viših rezultata kod vjernika katoličke vjeroispovijesti u usporedbi s vjernicima protestantskih vjeroispovijesti. Na skali

intrinzične religiozne orijentacije očekivani su statistički značajno viši rezultati u skupini protestantskih vjernika u usporedbi s vjernicima katoličke vjeroispovijesti.

Hipoteza je postavljena na temelju istraživanja koja su pronašla značajne korelacije ekstrinzične religiozne orijentacije i katoličanstva te intrinzične religiozne orijentacije i protestantizma (Cohen i sur., 2005; Li i sur., 2012; Cohen i Hill, 2007).

Rezultati našeg istraživanja ovu hipotezu nisu potvrdili jer niti za jednu skalu religiozne orijentacije ne postoji statistički značajna razlika između ovih dviju skupina. Postoji više mogućih objašnjenja za diskrepanciju između nalaza ovog i nalaza prethodnih istraživanja. Ono što je važno odmah napomenuti je činjenica da je Allport (1966) izradio i validirao svoje početne skale intrinzične i ekstrinzične religiozne orijentacije na sudionicima protestantskih vjeroispovijesti (a na temelju njegovih skala izrađen je i ovdje korišteni Upitnik intrinzične/ekstrinzične religiozne orijentacije). Stoga je zapravo valjanost tih skala pomalo upitna za vjernike drugih denominacija (Donahue, 1985), osobito što skala ekstrinzične religiozne orijentacije ima slabu konstruktnu valjanost, odnosno niske korelacije s drugim mjerama religioznosti (u ovom istraživanju njena korelacija s Kratkom ljestvicom religioznosti iznosi $r = .03$, $p = .74$).

Ponovno je važno osvrnuti se detaljnije na istraživanja na temelju kojih je postavljena druga hipoteza. Tri istraživanja koja su pokazala pozitivnu povezanost ekstrinzične religiozne orijentacije i katolicizma te intrinzične religiozne orijentacije i protestantizma (Cohen i sur., 2005; Li i sur., 2012; Cohen i Hill, 2007) provedena su uglavnom na općoj populaciji, odnosno osobama za koje nemamo konkretne podatke o općoj religioznosti. Cohen i suradnici (2005) te Li i suradnici (2012) rezultate svojih istraživanja temelje na podacima koje su dobili od srednjoškolaca i studenata iz javnih škola, odnosno fakulteta, pri čemu ti sudionici nisu ispunjavali neku mjeru opće religioznosti, samo mjere intrinzične i ekstrinzične religiozne orijentacije, pa je upitno koliko su oni uopće religiozni. S obzirom da nemamo neku mjeru religioznosti na kojoj su sudionici navedenih istraživanja ispitani te da su oni zapravo dio opće populacije, postoji realna mogućnost da je određeni postotak njih tek nominalno religiozan što bi moglo utjecati na oprečne rezultate tih istraživanja i našeg istraživanja koje je provedeno na religioznim osobama. Važnost te posvećenosti religiji očituje se i u istraživanju Cohena i Hilla (2007) u kojem su sudjelovali protestanti i katolici, a u kojem pronalazimo podatak o višim rezultatima protestanata na duhovnosti i samoprocjenama religioznosti u usporedbi s katolicima što zasigurno utječe na njihove više rezultate na skali intrinzične religiozne orijentacije.

Interkorelacije ličnosti i religioznosti

Dodatne podatke o povezanosti ličnosti i religioznosti te različitih mjera religioznosti međusobno možemo dobiti uvidom u njihovu interkorelacijsku matricu. Treći problem ovog istraživanja odnosio se upravo na provjeru tih odnosa. Na temelju prethodnih istraživanja, pretpostavljena je statistički značajna pozitivna povezanost ekstrinzične religiozne orijentacije i neuroticizma te statistički značajna negativna povezanost intrinzične religiozne orijentacije i neuroticizma, kao i ekstrinzične i intrinzične religiozne orijentacije.

Rezultati istraživanja su potvrdili pretpostavljenu značajnu negativnu korelaciju intrinzične i ekstrinzične religiozne orijentacije ($r = -.47, p = .001$), a isti je nalaz dobiven i u istraživanju Cohena i Hilla (2007). Navedeni podatak ukazuje na vjerojatnost da te dvije skale mjere drugačiji konstrukt, odnosno drugačiji tip religioznosti, što je pokazano i u istraživanjima koja je proveo sam Allport (1966). Također, potvrđena je i značajna negativna korelacija intrinzične religiozne orijentacije i neuroticizma ($r = -.18, p = .05$), što je u skladu i s nekim prethodnim istraživanjima u kojima su sudjelovali također relativno religiozni sudionici (Francis, 2010; Francis i sur., 2010; Robbins, Francis, McIlroy, Clarke i Pritchard, 2010). U našem je istraživanju, kao i u istraživanju Cohena i Hilla (2007), dodatno dobivena i značajna pozitivna korelacija mjere opće religioznosti i intrinzične religiozne orijentacije ($r = .19, p = .04$). Navedeni bi podatak mogao upućivati na vjerojatnost da intrinzična religiozna orijentacija u nekoj mjeri predstavlja tu opću religioznost, odnosno religioznost u punom smislu, ali s obzirom na nizak koeficijent korelacije i slabu pouzdanost Kratke ljestvice religioznosti u ovom istraživanju, taj bi se odnos svakako trebao dodatno istražiti kako bi se mogli donositi sigurniji zaključci.

Međutim, pretpostavljena značajna pozitivna korelacija ekstrinzične religiozne orijentacije s neuroticizmom u našem istraživanju nije potvrđena ($r = .09, p = .31$). Istraživanja na temelju kojih je navedena povezanost pretpostavljena (Maltby, 1999; Hills i suradnici, 2004) većinski su provedena na općoj populaciji, odnosno osobama za koje nije poznat stupanj opće religioznosti ili je dokazano da su slabo religiozni (npr. u jednom istraživanju samo 17% sudionika ide u crkvu svaki tjedan, 51% sudionika ide povremeno, a čak 32% sudionika to nikada ne čini). Iz navedenih je podataka vidljivo da postoji prilična razlika u razini religioznosti sudionika navedenih istraživanja i sudionika u našem istraživanju koji su se većinski izjasnili visoko religioznima. Stoga je moguće pretpostaviti da je značajna pozitivna korelacija ekstrinzične religiozne orijentacije i neuroticizma vezana za osobe koje su slabo religiozne. Ako se prisjetimo komentara vezanih za odgovor na prvi istraživački

problem, odnosno na prvu hipotezu, možemo vidjeti kako je i u tim istraživanjima neuroticizam bio viši kod osoba koje ili nisu bile visoko religiozne ili nisu redovito prakticirali vjerske običaje.

Zanimljivo je dodati i to da je u dva istraživanja, u kojima su sudjelovali relativno religiozni sudionici (Francis, 2010; Francis i sur., 2010), uz negativnu korelaciju intrinzične religiozne orijentacije s neuroticizmom, dobivena i značajna pozitivna korelacija ekstrinzične religiozne orijentacije s neuroticizmom. Ipak, podatak o njihovoj religioznosti temeljen je uglavnom na čestini sudjelovanja na misi/bogoslužju što je zapravo samo po sebi više vezano za taj ekstrinzični dio religioznosti koji je, kako rezultati raznih istraživanja pokazuju, na određeni način povezan s dimenzijom neuroticizma.

Na temelju svih ovih podataka, prilično je jasno da je osobna religioznost, koja se ne očituje samo u javnoj nego i u privatnoj religioznoj praksi i koja utječe na sve segmente života pojedinca, a koju mjeri skala intrinzične religiozne orijentacije, negativno korelirana s neuroticizmom, dok je religioznost koja se temelji samo na površnom religioznom iskustvu i koju mjeri skala ekstrinzične religiozne orijentacije, pozitivno povezana s neuroticizmom, ali te korelacije nisu nužno vezane za određene vjerske denominacije.

Nedostatci ovog istraživanja i smjernice za buduća istraživanja

Kako je moguće vidjeti iz opisa sudionika, određeni nedostatci ovog istraživanja vezani su za sam uzorak. Iako se uzorak sastoji od podjednakog broja katolika i protestanata, u uzorku protestanata nalaze se sudionici iz svega tri različite protestantske zajednice premda ih je u Hrvatskoj puno više. Također, nešto više od polovine sudionika u uzorku protestanata čini poduzorak osoba iz Kršćanske adventističke crkve što nije u skladu s omjerom u populaciji. S druge strane, uzorak katolika prikupljen je samo na jednoj lokaciji. Buduća bi istraživanja trebala uključiti raznolikije protestantske zajednice, odnosno uzorke sudionika prikupljene na različitim mjestima te po mogućnosti i veći broj sudionika u svakoj skupini.

Još jedan potencijalni nedostatak istraživanja je mogući utjecaj situacije na odgovaranje s obzirom da su sudionici upitnike ispunjavali nakon bogoslužja ili nekog drugog crkvenog predavanja/radionice što je još dodatno moglo povećati socijalno poželjno odgovaranje koje je već samo po sebi prijetnja u ovakvim istraživanjima.

Sljedeći nedostatak i ujedno smjernica za daljnja istraživanja je procjenjivanje ličnosti samo na temelju širokih dimenzija, a ne i faceta. Iako smo odabirom ovakvog prikupljanja

podataka smanjili vrijeme potrebno za provedbu istraživanja, koje je igralo važnu ulogu u pristanku sudionika na istraživanje, nužno su izgubljeni potencijalno vrijedni podaci o razlikama u osobinama ličnosti na razini faceta između ovih dviju skupina. Također, ekstrinzična religiozna orijentacija je mjerena samo na razini opće skale ekstrinzične religiozne orijentacije iako postoje dokazi o njenoj mogućoj podjeli na ekstrinzično–personalnu i ekstrinzično–socijalnu skalu što bi zasigurno proširilo i obogatilo spoznaje o mogućim razlikama u religioznoj orijentaciji protestanata i katolika.

ZAKLJUČAK

Rezultati ovog istraživanja nisu potvrdili hipoteze o razlikama u osobinama ličnosti te religioznoj orijentaciji mladih protestanata i katolika.

Protestanti i katolici se ne razlikuju značajno na dimenzijama ugodnosti, neuroticizma, ekstraverzije i otvorenosti prema iskustvu, ali statistički značajna razlika postoji na dimenziji savjesnosti (u smjeru viših rezultata kod protestanata). Također, ne postoje niti razlike u ekstrinzičnoj i intrinzičnoj religioznoj orijentaciji između protestanata i katolika.

Hipoteza o interkorelacijama ličnosti i religioznosti djelomično je potvrđena. Rezultati su pokazali statistički značajnu negativnu povezanost intrinzične religiozne orijentacije i neuroticizma te intrinzične i ekstrinzične religiozne orijentacije, ali nije pronađena značajna povezanost između ekstrinzične religiozne orijentacije i neuroticizma.

LITERATURA

- Abdelsayed, L. M., Bustrum, J. M., Tisdale, T. C., Reimer, K. S. i Camp, C. A. (2013). The impact of personality on God image, religious coping, and religious motivation among Coptic Orthodox priests. *Mental Health, Religion & Culture*, 16, 155-172.
- Al Otaibi, S. M. B. (2012). The relationship between cognitive dissonance and the Big-5 factors model of the personality and the academic achievement in a sample of female students at the University of Umm Al Qura. *Education*, 132, 607-624.
- Allport, G. W. (1966). The religious context of prejudice. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 3, 447-457.
- Allport, G. W. i Ross, J. M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 432-442.
- Anić, A. (2003). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Arslan, M. (2001). The work ethic values of Protestant British, Catholic Irish and Muslim Turkish managers. *Journal of Business Ethics*, 31, 321-339.
- Ashton, M. C., Lee, K. i Paunonen, S. V. (2002). What is the central feature of extraversion? Social attention versus reward sensitivity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 245-252.
- Barret, P. i Eysenck, S. B. G. (1984). The assessment of personality factors across 25 countries. *Personality and Individual Differences*, 5, 615-632.
- Beit-Hallahmi, B. (1979). Personal and social components of the Protestant Ethic. *Journal of Social Psychology*, 109, 263-267.
- Bezinović, P., Marinović Bobinac, A. i Marinović Jerolimov, D. (2005). Kratka ljestvica religioznosti: validacija na uzorku adolescenata. *Društvena istraživanja*, 14, 135-153.
- Cohen, A. B. i Hill, P. C. (2007). Religion as culture: Religious individualism and collectivism among American Catholics, Jews, and Protestants. *Journal of Personality*, 75, 709-742.
- Cohen, A. B., Pierce, J. D., Chambers, J., Meade, R., Gorfine, B. J. i Koenig, H. G. (2005). Intrinsic and extrinsic religiosity, belief in the afterlife, death anxiety, and life satisfaction in young Catholics and Protestants. *Journal of Research in Personality*, 39, 307-324.
- Costa, P. T. i McCrae, R. R. (1985). *The NEO Personality Inventory manual*. Odessa, Florida: Psychological Assessment Resources.
- Ćorić, Š.Š. (1997). *Psihologija religioznosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

- Donahue, M. J. (1985). Intrinsic and extrinsic religiousness: The empirical research. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24, 418-423.
- Dragun, A. (2001). *Povezanost religiozne orijentacije, seksualnosti i prosocijalnosti*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Editors of the American Heritage Dictionaries (2011). *The American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth edition*. San Diego: Houghton Mifflin Harcourt.
- Eysenck, H. J. (1951). The Organization of Personality. *Journal of Personality*, 20, 101-117.
- Eysenck, H. J. i Eysenck, M. (1985). *Personality and individual differences: A natural science approach*. New York: Plenum.
- Eysenck, M. W. (1998). Personality and the psychology of religion. *Mental Health, Religion and Culture*, 1, 11-19.
- Feagin, J. R. (1964). Prejudice and religious types: A focused study of Southern Fundamentalists. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 4, 3-13.
- Feess, E., Mueller, H. i Ruhnau, S. G. (2014). The impact of religion and the degree of religiosity on work ethic: A multilevel analysis. *Kyklos*, 67, 506-534.
- Francis, L. J. (2010). Personality and religious orientation: shifting sands or firm foundations? *Mental Health, Religion & Culture*, 13, 793-803.
- Francis, L. J., Jewell, A. i Robbins, M. (2010). The relationship between religious orientation, personality, and purpose in life among an older Methodist sample. *Mental Health, Religion & Culture*, 13, 777-791.
- Francis, L. J., Loudon, S. H. i Robbins, M. (2013). Catholic and Charismatic: A study in personality theory within Catholic congregations. *Religions*, 4, 267-282.
- Francis, L. J., Robbins, M., Lewis, C. A. i Barnes, L. P. (2008). Prayer and psychological health: A study among sixth-form pupils attending Catholic and Protestant schools in Northern Ireland. *Mental Health, Religion & Culture*, 11, 85-92.
- Fulgosi, A. (1987). *Psihologija ličnosti: teorije i istraživanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Furnham, A. (1984). The protestant work ethic: A review of the psychological literature. *European Journal of Social Psychology*, 14, 87-104.
- Ghorpade, J., Lackritz, J. i Singh, G. (2006). Correlates of the Protestant ethic of hard work: Results from a diverse ethno-religious sample. *Journal of Applied Social Psychology*, 36, 2449-2473.
- Gorsuch, R. L. i Venable, G. D. (1983). Development of an "Age Universal" I-E Scale. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 22, 181-187.

- Greeley, A. (1989). Protestant and catholic: Is the analogical imagination extinct? *American Sociological Review*, 54, 485-502.
- Hills, P., Francis, L. J., Argyle, M. i Jackson, C. J. (2004). Primary personality trait correlates of religious practice and orientation. *Personality and Individual Differences*, 36, 61–73.
- John, O. P. i Srivastava, S. (1999). The Big-five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. U: Pervin, L. A. I John, O. P. (Ur.), *Handbook of personality: Theory and research, 2nd edition* (str. 102-138). New York: Guilford.
- John, O. P., Donahue, E. M. i Kentle, R. L. (1991). *The Big Five Inventory - Versions 4a and 54*. Berkeley: University of California, Berkeley, Institute of Personality and Social Research.
- Kahoe, R. D. (1985). The development of intrinsic and extrinsic religious orientations. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24, 408-412.
- Keene, J.J. (1967). Religious behavior and neuroticism, spontaneity, and worldmindedness. *Sociometry*, 30, 137-157.
- Krim, K. (1990). *Enciklopedija živih religija*. Beograd: Nolit.
- Larsen, R. L. i Buss, D. M. (2008). *Psihologija ličnosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Li, Y. J., Johnson, K. A., Cohen, A. B., Williams, M. J., Knowles, E. D. i Chen, Z. (2012). Fundamental(ist) attribution error: Protestants are dispositionally focused. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102, 281–290.
- Ljubotina, D., Petak, A., Janković, J. i Berc, G. (2004). Religioznost obitelji u seoskoj i gradskoj sredini. *Sociologija sela*, 42, 113-138.
- Maltby, J. (1999). Personality dimensions of religious orientation. *The Journal of Psychology*, 133, 631-640.
- Marinović Bobinac, A. i Marinović Jerolimov, D. (2008). *Vjerske zajednice u Hrvatskoj: kratka povijest, vjerovanje, obredi, hijerarhija, organizacija, članstvo, tradicija, običaji i blagdani*. Zagreb: Udruga za vjersku slobodu u RH: Prometej.
- McCrae, R. R. i Costa, P. T. (1985). Comparison of EPI and psychoticism scales with measures of the five-factor model of personality. *Personality and Individual Differences*, 6, 587-597.
- McCrae, R.R. (1999). Mainstream personality psychology and the study of religion. *Journal of Personality*, 67, 1209-1218.
- Pavić, Ž. (2009). Religijske promjene i ruralna religioznost. U: Petrač, B., Šundalić, A. i Zmaić, K. (Ur.), *Sadašnjost i budućnost sela i poljoprivrede. Zbornik radova sa*

- znanstvenog skupa *Globalizacija i regionalni identitet 2009.* (str. 107-124). Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera.
- Pervin, L. A., Cervone, D. i John, O.P. (2008). *Psihologija ličnosti: teorije i istraživanja.* Zagreb: Školska knjiga.
- Piedmont, R. L. (1999). Does spirituality represent the sixth factor of personality? Spiritual transcendence and the Five-factor model. *Journal of Personality*, 67, 985-1013.
- Piedmont, R. L. i Wilkins, T. A. (2013). Spirituality, religiousness, and personality: theoretical foundations and empirical applications. U: Pargament, K. I., Exline, J. J. i Jones, W. J. W. (Ur.), *APA Handbook of psychology, religion, and spirituality: Context, theory, and research* (str. 173-186). Washington DC: American Psychological Association.
- Rice, M. E. i Harris, G. T. (2005). Comparing effect sizes in follow-up studies: ROC Area, Cohen's d, and r. *Law and Human Behavior*, 29, 615-620.
- Robbins, M., Francis, L., McIlroy, D., Clarke, R. i Pritchard, L. (2010). Three religious orientations and five personality factors: an exploratory study among adults in England. *Mental Health, Religion & Culture*, 13, 771-775.
- Robbins, M., Littler, K. i Francis, L. J. (2011). The personality characteristics of Anglican clergymen and clergywomen: The search for sex differences. *Pastoral Psychology*, 60, 877-881.
- Sanchez-Burks, J. (2002). Protestant relational ideology and (in)attention to relational cues in work settings. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 919-929.
- Saroglou, V. (2002). Religion and the five factors of personality: A meta-analytic review. *Personality and Individual Differences*, 32, 15-25.
- Saroglou, V. (2010). Religiousness as a cultural adaptation of basic traits: A Five-factor model perspective. *Personality and Social Psychology Review*, 14, 108-125.
- Saroglou, V. i Munoz-Garcia, A. (2008). Individual differences in religion and spirituality: An issue of personality traits and/or values. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 47, 83-101.
- Schumaker, J.F. (1992). *Religion and mental health.* New York: Oxford University Press.
- Silva, A. S. F. i Laher, S. (2011). Religious orientation and personality styles in psychology students. *Ifé Psychologia*, 19, 365-379.
- Streiffeler, L. L. i McNally, R. J. (1998). Fundamentalists and liberals: personality characteristics of Protestant Christians. *Personality and Individual Differences*, 24, 579-580.

- Trimble, D. E. (1997). The religious orientation scale: Review and meta-analysis of social desirability effects. *Educational & Psychological Measurement*, 57, 970-986.
- Vac, N. (1999). *Religiozna orijentacija i neki korelati religioznosti*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Weber, M. (2005). *The Protestant ethic and the spirit of Capitalism*. Taylor & Francis e-Library.
- Yousaf, O. i Gobet, F. (2013). The emotional and attitudinal consequences of religious hypocrisy: Experimental evidence using a cognitive dissonance paradigm. *The Journal of Social Psychology*, 153, 667-686.

PRILOZI

Prilog A

Kratka ljestvica religioznosti

Pred Vama se nalazi pet tvrdnji koje se odnose na religiozne misli i doživljaje.

Molimo Vas da odgovorite na ovih pet tvrdnji zaokružujući onaj broj koji najbliže označava Vaše doživljaje i misli.

Niže je navedeno značenje svakog broja.

1 = nikad,

2 = rijetko

3 = ponekad

4 = često

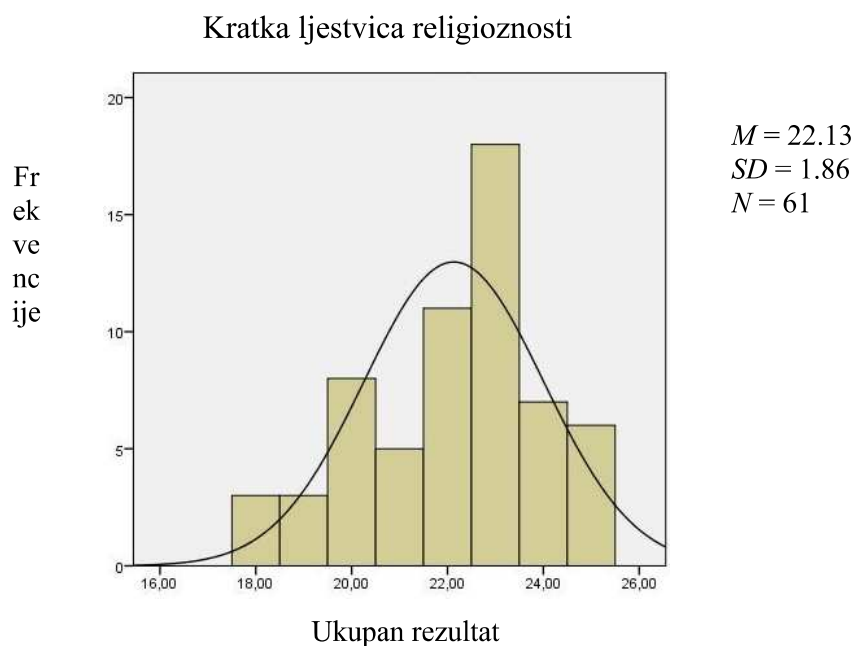
5 = vrlo često

1. Vjerujem u Boga.	1	2	3	4	5
2. Imam osjećaj da me Bog čuva.	1	2	3	4	5
3. Bojim se Božje kazne.	1	2	3	4	5
4. Vjera mi pomaže da lakše podnosim životne teškoće i probleme.	1	2	3	4	5
5. Puno razmišljam o vjeri, religiji, Bogu.	1	2	3	4	5

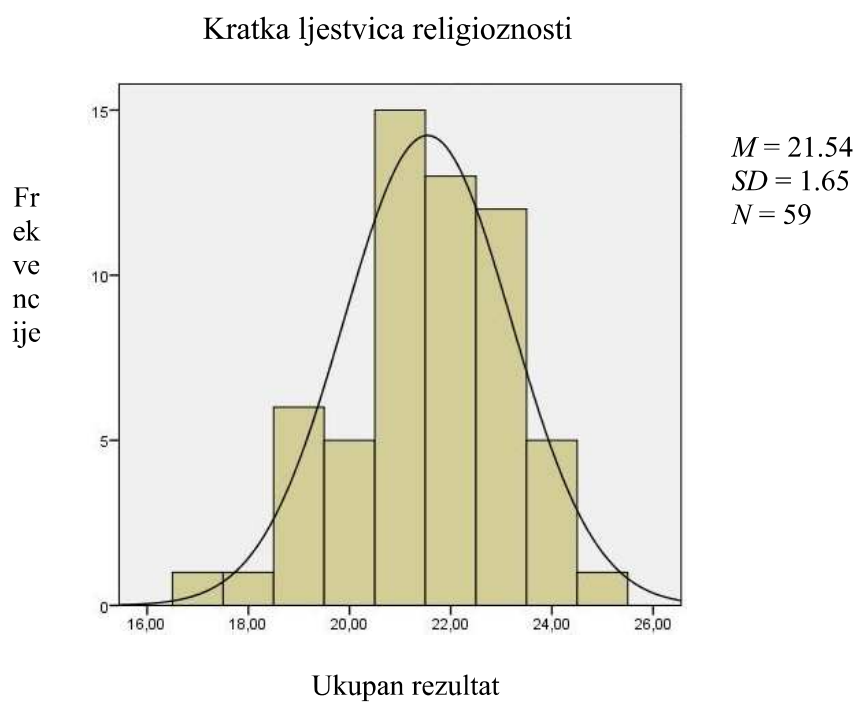
Molimo Vas da još jednom provjerite jeste li zaokružili broj uz svaku tvrdnju!

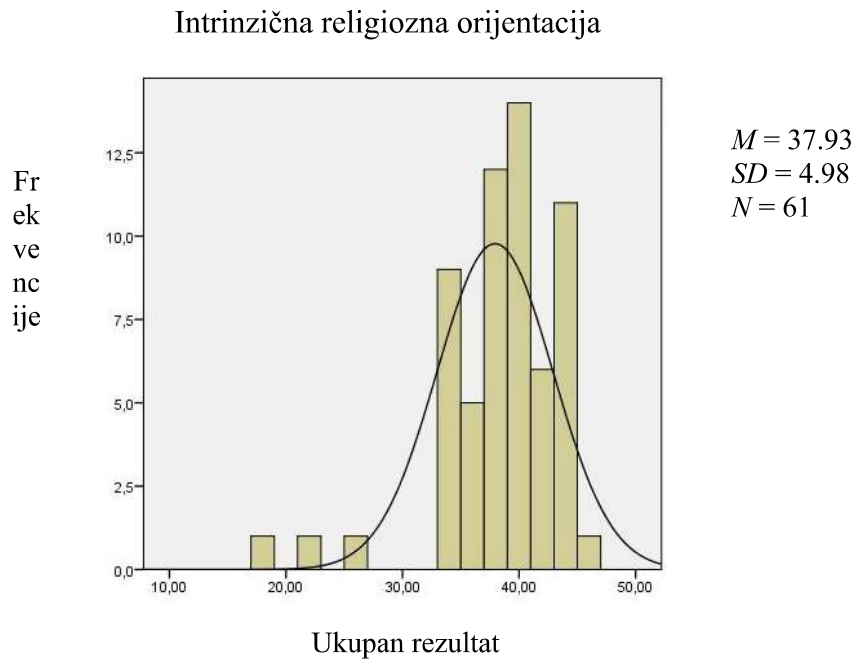
Prilog B

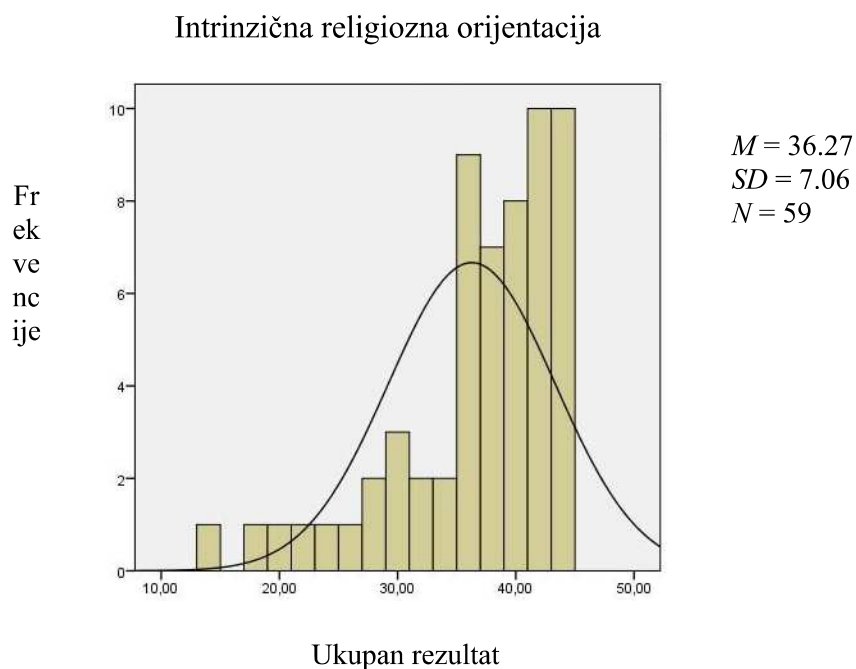
Slika 1. Distribucija rezultata za Kratku ljestvicu religioznosti s podacima o aritmetičkoj sredini (M) i standardnoj devijaciji (SD) rezultata te ukupnom broju sudionika (N) za vjernike katoličke vjeroispovijesti.

Slika 2. Distribucija rezultata za Kratku ljestvicu religioznosti s podacima o aritmetičkoj sredini (M) i standardnoj devijaciji (SD) rezultata te ukupnom broju sudionika (N) za vjernike protestantskih vjeroispovijesti.

Slika 3. Distribucija rezultata za skalu intrinzične religiozne orijentacije s podacima o aritmetičkoj sredini (M) i standardnoj devijaciji (SD) rezultata te ukupnom broju sudionika (N) za vjernike katoličke vjeroispovijesti.

Slika 4. Distribucija rezultata za skalu intrinzične religiozne orijentacije s podacima o aritmetičkoj sredini (M) i standardnoj devijaciji (SD) rezultata te ukupnom broju sudionika (N) za vjernike protestantskih vjeroispovijesti.